

אזמרה לשמך

פסקי הלכות ותשובות מפי מורנו הגאון הגדול רבי עמרם פריד שליט"א

פסקי הלכות חג השבועות

תספורת לנוהגים כמנהג האריז"ל

א. הנוהגים כמנהג האריז"ל שאין מסתפרים עד מט לעומר, השנה יכולים להסתפר מיום שישי בבוקר.

שואלים ודורשים

ב. הדין של שואלים ודורשים בהלכות חג בחג לענין חג השבועות, מבואר בגר"א שהוא מר"ח סיון (משניב תכט סק"א).

אמירת תחנון

ג. אין אומרים תחנון מר"ח סיון עד לאחר איסרו חג, ויש נוהגים עד יב סיון ועד בכלל (סי קלא ז, ובסי תצד ג).

זמן תפילת ליל יו"ט

ד. מאחרים להתפלל תפילת ערבית בליל שבועות עד אחר צאת הכוכבים, כדי שיהיו ימי הספירה מ"ט יום תמימות (משניב תצד סק"א).

ברכה על שתיה כשממשיך לשתות על פני משך זמן רב

ה. לגבי דין ברכה ראשונה ואחרונה, למי שדרכו לשתות מעט מעט בפרקי זמן ממושכים, יש להבחין בין שני האופנים הבאים:

[א]. אם שותה בכל פעם רביעית שלימה בבת אחת: יברך לפני כל שתיה ולאחריה ברכה אחרונה, אולם אם יודע שישתה שוב בתוך שיעור עיכול¹ לא יברך ברכה אחרונה אחר השתיה הראשונה וישתה פעם שניה בלא ברכה לפנייה.

[ב]. אם שותה מעט מעט פחות מרביעית (שאינו צריך לברך אחריה 'בורא נפשות') וכן אם שותה שתיה חמה (שהמנהג שלא לברך אחריה בורא נפשות): נחלקו בכך המגן אברהם ושאר אחרונים אם שיעור עיכול נחשב להפסק גם לגבי ברכה ראשונה, והמנהג הנפוץ (עיי מ"ב קפד ס"ק ז) שאין לברך לפני כל שתיה ושתיה, אלא מברך בתחילת הערב ומועיל לו כל זמן שנמצא באותו מקום ודעתו לשתות עוד (שבאופן זה צריך לברך מדין שינוי מקום ומדין היסח הדעת). ואם שותה בתוך שיעור עיכול לשתיתו האחרונה לכל השיטות אינו צריך לברך לפני כל שתיה.

ברכות השחר בניעור בלילה

ו. מי שלא ישן כל הלילה אינו מברך ברכת 'אלוקי נשמה' וברכת 'המעביר שינה' (מ"ב ס"י מו ס"ק כד בשם הא"ר) וברכות התורה (סי מו ס"ק כח), וכל זה למנהג האשכנזים, אבל מנהג הספרדים שמברכים את כל הברכות [חוץ מברכת על נטילת ידיים (שו"ע ס"ד ס"יג) כפי שנבאר מיד בסמוך].

לגבי ברכת על נטילת ידיים, אם הולך לשרותים קודם התפילה למנהג האשכנזים מברכים על נטילת ידיים ואשר יצר (מ"ב שם ס"ק ל). והספרדים אינם מברכים כלל (פשוט השו"ע שם).

ולפי זה ישנה אפשרות לצאת את כל הברכות גם כשלא נמצא מי שישן בלילה, על ידי שאדם מבני ספרד הנוהג לברך יוציא את בני אשכנז בכל הברכות הנ"ל (במ"ב שם ס"י מו ס"ק כד בשם השע"ת כתב שיד"ח מאחר). ואחר כך אדם מבני אשכנז יוציא את בני ספרד בברכת על נטילת ידיים.

לימוד לאחר שעלה עמוד השחר קודם ברכת התורה

ז. יש לדון האם מיד בעלות השחר צריך לצאת בברכות התורה ובלוי זה אסור ללמוד. ונראה שמותר להמשיך ללמוד עד שיהיה מי שיוציאנו או עד שיתפלל ויצא ידי חובה באהבה רבה, מכיון שאין "איסור" ללמוד לפני ברכת התורה אלא יש "חובה לברך" קודם הלימוד, וכיון שכעת אינו יכול לברך, יכול ללמוד.

נטילת ידיים בעלות השחר

ח. זמן נטילת ידיים הוא מיד בעלות השחר. וצריך לקום ממקומו מיד כשמגיע זמן זה אך רבים מקלים בכך (עיי שו"ע ס"ד ס"ד). וזמן "עלות השחר" לענין זה, הוא ע"ב דקות קודם הנץ ולא תשעים דקות.

ברכת השחר לאחר שינת היום כשלא בירך בבוקר

ט. מי שהיה ער בלילה ולא הוציאוהו ידי חובה בברכות השחר, ולאחר מכן ישן במשך היום: יש לדון שבאופן זה יוכל לברך ברכות השחר אפילו לשיטות שצריך דוקא שינה של לילה, היות וכעת שלא ישן בלילה נמצא שהשינה העיקרית שלו היא שינת היום, ויש לומר שבכה"ג יש לה חשיבות של שינת קבע, ויוכל לברך על כך ברכת 'אלוקי נשמה' ו'המעביר שנה', וצ"ע למעשה.

1 שיעור עיכול בשתייה אינו ברור ויש בזה דעות שונות ולהלכה נראה שהוא קרוב ל72 דקות.

אכילת כזית מזונות לאחר הקידוש בבוקר

י. הניעורים בליל שבועות ועושים קידוש לאחר התפילה, כדי לקיים דין קידוש במקום סעודה יש להקפיד לאכול כזית מהמזונות עצמו ולא מהמילויים או התוספות, ולכן בשבועות שהרגילות לאכול עוגות גבינה, יש להקפיד בכך שיהיה הכזית מהבצק ולא מהתוספת (עי' סי' רעג ס"ה).

ברכה על שאר משקין אחר ברכת הגפן בקידוש

יא. בדין ברכה על שאר משקין למי ששמע ברכת הגפן בקידוש או שקידש בעצמו, הדין חלוק בין קידוש על "יין" לבין קידוש על "מיץ ענבים", וכמו שיתבאר.

כשהקידוש על "יין": ישנן ג' חילוקי דינים.

[א]. דין המקדש ששנה רביעית: אינו צריך לברך על שאר המשקין ששותה לאחר מכן שברכת הגפן על היין בקידוש פוטרת את שאר המשקין כיון שגם שנה רביעית (ש"ע ס"י קצ"ד).

[ב]. דין השומעים שיצאו ידי חובה בקידוש ושתו מעט אך לא שתו רביעית: בביאור הלכה (ש"ס) הסתפק בכך ושורש הספק הוא האם שתיית יין פחות מרביעית פוטרת שאר משקין. ומשום כן לכתחילה ראוי לפטור את המשקה בברכת שהכל על מין מאכל שברכתו שהכל, או שיצא ידי חובה מאדם אחר שלא טעם מהיין כלל. ואם אין מי שיוציאנו וגם אין לו מאכל שברכתו שהכל לפטור את שאר המשקין יכול לשתות בלא ברכה.

[ג]. דין השומעים שלא שתו כלל: חייבים לברך על המשקין ששותים אחר כך שמאחר ולא שתו מהיין כלל אין ברכת הגפן ששמעו בקידוש פוטרת את שאר המשקין.

ולפי זה יש לעיין כשיודע שאין מי שיוציאנו וגם אין לו במה לפטור את המשקין שרוצה לשתות אחר כך, האם כיון² שמצוה מן המובחר לטעום מהכוס (פסחים קו בתוס' ובא"ח ס"י רע"א ס"ד) יטעם למרות שנכנס לספק ברכות להקל, או שעדיף שלא יטעם כלל כדי שלא יכנס לספק ברכות להקל.

כשהקידוש על "מיץ ענבים":

הדין שיהיה בין מי ששתה רביעית לבין מי ששתה רק מעט, שאף המקדש ששתה רביעית ראוי לו לכתחילה שיפטור את המשקין על ידי מאכל או שימצא אחר שיוציאנו, כיון שישנו ספק בהלכה אם מיץ ענבים חשוב כמו יין לגבי הדין של יין פוטר את המשקין.

ואם אין לו מי שיוציאנו וגם אין לו מאכל לפטור, יכולים לשתות שאר המשקין בלא ברכה בין מי ששתה רביעית ובין ששתה רק מעט מאחר וספק ברכות להקל.

ואולם מי שלא שתה כלל מהמיץ ענבים פשוט שצריך לברך על משקין אחרים וכמו שהתבאר לעיל.

"לחם משנה" בקידוש מזונות

יב. בקיצור שו"ע (כלל ע"ז) כתב שכשעושים קידוש על מזונות יש ליקח לחם משנה, דהיינו שיקח שתי עוגות שלימות ולברך עליהם מזונות אחר הקידוש כמו שעושה בפת. ואולם אין הלכה כן.

שכח יעלה ויבוא בסעודת החג

יג. מי ששכח יעלה ויבוא בסעודת חג השבועות, יש להבחין בכך בין שני אופנים:

[א]. אם בבוקר אחר התפילה עשה קידוש ואכל מזונות יש לדון אם חוזר לברך. וטעם הדבר משום שיסוד הדין שצריך לחזור על ברכת המזון כששכח יעלה ויבוא בסעודה, הוא משום שיש חובת סעודה של היום טוב וחובת הסעודה מחייבת אותו בהזכרה, ולכן חוזר ומברך כששכח את ההזכרה של יעלה ויבוא, ומשום כן במקום שכבר אכל מזונות הרי שכבר יצא ידי חובת סעודת היום בסעודת המזונות ונמצא שסעודת המוציא אינה חובה, ואינו מחוייב לחזור אם שכח להזכיר בה יעלה ויבוא, למעשה ראה בהערה³.

[ב]. אם לא עשה קידוש בבוקר: צריך לחזור ולברך.

מאכלי חלב בחג השבועות

יד. במנהג לאכול מאכלי חלב בחג השבועות, ישנן מנהגים שונים, והמנהג הנפוץ לאכול מיד אחר התפילה בבוקר סעודה עם מאכלי חלב ולעשות הפסקה, ואחר כך לקבוע סעודה בשרית. ויש שנהגים לאכול בלילה סעודה חלבית בלא אכילת בשר כלל, וכל אחד ינהג כמנהג אבותיו.

אולם נראה שמי שאין לו מנהג קבוע בדבר, שעדיף שיאכל בסעודת הלילה גם בשר ומשום שיש מצוה של שמחת יו"ט אף בלילה וכמו שיתבאר [ואת מאכלי החלב יאכל בבוקר כפי הנכתב לעיל או שיאכלם בתחילת הלילה ויעשה הפסקה כדין עם קינוח והדחה⁴].

ואין להקשות מהמבואר בגמ' פסחים (ע"א ע"א) שהלילה הראשון התמעט משמחה, ונמצא שאין חיוב אכילת בשר בסעודת הלילה. דנראה מוכרח שאף שאין "חיוב" של הבאת קרבן שמחה בלילה, מכל מקום יש חיוב של שמחה מן התורה אף בלילה וכל המיעוט משמחה הוא רק לגבי "קרבן" (ואכילת בשר בכלל), ולא לגבי עיקר החיוב של שמחה ביום טוב, וכמו דמוכח במ"א (סי' תקמו ס"ק ד), ואם כן יש על כל פנים "קיום מצוה" באכילת בשר בסעודת הלילה (וכמו שיבואר).

2. וקידוש של הבוקר יש הסוברים ששתי מערכת עיין בהרחבה בגליון מס' 30.

3. לכתחילה ראוי שיחזור ויטול ידיו ויאכל כביצה פת ויברך ברכת המזון עם רצה ויפטור בזה גם את האכילה הראשונה, שבו מוציא עצמו מידי ספק, ואם אינו יכול לאכול עוד מספק אינו חוזר ומברך. כיון שיש צד שקיים חובת סעודת שבת באכילת המזונות, ולכן מספק אינו חוזר ומברך, ואם לא עבר עדיין זמן עיכול מאכילת המזונות חוזר ומברך ברכת המזון. שהרי כל הצד לפטור מברכת המזון הוא משום ספק שמא כבר קיים סעודת שבת באכילת המזונות, וגם לצד זה הוא מחוייב בברכת המזון על המזונות שעדיין לא ברך עליהם ברכת המזון אלא על המחיה, והרי הוא מחוייב בברכת המזון לכל הצדדים [וראה בהרחבה בגליון 32].

4. כן דעת המשנ"ב שאפשר לאכול חלב ולאחמ"כ בשר עם הפסק של אכילה ושתייה באמצע, אך ישנם מחמירים בכך שיהיה ברכת המזון באמצע.

וכן נראה שיש קיום של מצוה באכילת בשר בלילה לפמשי"כ השאגת אריה (ס"ו סח) שכל המיעוט של חיוב שמחה בלילה של יו"ט הוא רק מן התורה, אבל מדרבנן יש חיוב של שמחה אף בלילה, ולדבריו נמצא נמי שיש מצוה באכילת בשר בלילה מחמת החיוב שמחה מדרבנן.

ויסוד הדברים להכריח את שיטת המג"א הנ"ל שיש חיוב שמחה מן התורה אף בלילה, הוא ממה שיש להקשות על עיקר סוגית הגמ' בפסחים דף ע"א שמבואר שם שהלילה של יו"ט התמעט משמחה, ממה שמבואר בגמ' (שם ק"ב ע"ב) גבי השוטה ד' כוסות בבת אחת "אמר רב יודן יין יצא ידי חירות לא יצא", וברשב"ם ובתוס' שם ביארו שידי יין יצא הכוונה לשמחת יו"ט, ומבואר מזה שיש חיוב שמחה בלילה יו"ט. ולכאורה ב' הסוגיות סותרות. ועל כרחק מבואר מזה שכל עיקר המיעוט משמחה המבואר בגמרא בדף ע"א הוא רק כלפי החיוב של הבאת שלמי שמחה אבל בכל שאר ענייני שמחה של יין וכדומה, יש חיוב אף בלילה. ומאחר ונמצא שיש חיוב שמחה מן התורה ומשום כן יש חיוב של שתיית יין אף בסעודת הלילה, אם כן על כרחק שיש עכ"פ מצוה של אכילת בשר וכפי שמבואר בביאור הלכה (ס"י תקסט) שבכל מקום שיש חובה לשתות יין יש מצוה לאכול בשר.

ברכת עוגת גבינה

טו. בדין ברכה על עוגת גבינה יש להבחין בין כמה אופנים שונים של אפיית העוגה.

[א]. כשהעיסה נאפת יחד עם הגבינה: אם יש טעם טוב בעיסה, בין אם העיסה עבה ובין אם היא דקה, מברך רק 'מזונות' משום שהגבינה טפלה לעיסה שיש בה טעם טוב מצד עצמה.

[ב]. כשהגבינה לא נאפתה יחד עם הבצק: אם זה מעט גבינה על הבצק היא בטלה לבצק ומברכים מזונות, אם זה הרבה גבינה, צריך לברך גם 'מזונות' וגם 'שהכל' (ס"י קסח במ"ב ס"ק מה וס"י ריב במ"ב ס"ק יג).

[ג]. כשהעיסה דקה מלמטה ואין בה טעם טוב ועשויה רק כדי להחזיק את הגבינה: מברך שהכל.

[ד]. עוגה שמכינים אותה יחד עם מיני מזונות בלא אפיה, וכגון מה שמצוי שמכינים עוגות ללא אפיה בשכבת בסקוויט בתחתית העוגה ומעליה גבינה ושוב שכבת בסקוויט ומכניסים למקרר או למקפיא לכמה שעות, הרי זה נחשב לעוגה אחת [וכאילו נעשתה ע"י אפיה] ומברך רק מזונות.

חימום דברי חלב על הפלטה

טז. אם רוצים לחמם מאכלי חלב על גבי הפלטה יש להקפיד לכסות את הפלטה בנייר כסף.

הקבלת פני רבו בזמן הזה

יז. שנינו בגמ' במסכת ר"ה (טז ע"ב): "חייב אדם להקביל פני רבו ברגל", וכתב בשו"ת נודע ביהודה (תנינא או"ח ס"י צד) שדין זה אינו נוהג בזמן הזה. אולם יש להקשות על כך מהמבואר במסכת סוכה (י ע"ב) שנוהג גם בזמן הזה, וצ"ע. ואמנם ביצירות דבש (דרוש יב) כתב שאדרבה ועיקר החיוב של הקבלת פני רבו הוא בזמן הזה שחרב הבית.

ודין הקבלת פני רבו הוא רק ברבו מובהק שרוב חכמתו ממנו ודבר זה אינו מצוי כ"כ בזמנינו כיון שרוב הלימוד הוא מהגמרא והפוסקים⁵.

הלכות יו"ט שחל במוצאי שבת

לבישת בגדי יו"ט

יח. בדין לבישת בגדי יו"ט בשבת לצורך היום טוב: מעיקר הדין יכול ללבוש את הבגדי יום טוב בשבת בעוד היום גדול שלא ניכר שעושה כן לצורך יום טוב, אך לכתחילה עדיף שילבשם לפני שבת, בכדי שלא יהיה זילזול בשבת.

שינה בשבת ערב שבועות

יט. יש להסתפק האם מותר לאדם שהולך לישון בשבת ביום לומר שהולך לישון כדי שהיה לו כח להיות ער בלילה (עיין במשנ"ב רצ"י סק"ד).

הוצאת אוכל מהמקפיא בשבת לצורך יו"ט

כ. אין להוציא אוכל מבושל או חלות מההקפאה בשבת לצורך יו"ט עד צאת הכוכבים, אך בשעת הדחק אפשר להוציא בעוד היום גדול (משנ"ב תרסו סק"ה).

הדלקת נר נשמה ליזכור

כא. בדין הדלקת נר נשמה ליזכור כשחל יום טוב במוצ"ש: לכתחילה יש להדליק את הנר נשמה מערב שבת בנר של 48 שעות, אך אם לא הדליק מערב שבת, ידליק בלילה יו"ט במקום שאוכלים ויותר טוב להדליק בבית הכנסת (ביאור הלכה ס"י תקיד ס"ה).

סעודה שלישית

כב. מצוה להקדים את סעודה שלישית לפני שעה עשירית, אך אם לא הספיק לאכול קודם שעה העשירית, יאכל אחרי שעה עשירית אך לא יאכל שיעור קביעות סעודה דיינו כרגילותו בחול, ומצוה לאכול רק שיעור מעט יותר מכביצה פת כדי שיאכל בלילה לתאבון

5. גדול הדור דינו כרבו מובהק.

מעריב ליל יו"ט

כג. אומרים ותודיענו במקום אתה חוננתנו, שכח לומר ותודיענו אם כבר הזכיר השם בסוף הברכה, אינו חוזר.

הדלקת נרות של יו"ט

כד. את הנרות של יום טוב יש להדליקם רק לאחר צאת הכוכבים, וצריכה האשה לומר קודם הדלקת הנרות "ברוך המבדיל בין קודש לקודש".
לגבי הוצאת הפתילה שנשארה מהנרות של שבת לצורך הכנת נרות ליום טוב: מעיקר הדין מותר להוציא את הפתילה אפילו בידו לצורך הדלקת הנרות יום טוב. וטעם הדבר שאין בכך משום איסור מוקצה, מכיון שהדלקת הנר נחשבת לאוכל נפש, ומותר לטול מוקצה לצורך אוכל נפש. אך בזמנינו שיש את אור החשמל אינו מבורר כל כך להחשיבו כצורך אוכל נפש, ולכן לכתחילה עדיף להוציא הפתילה ע"י כפית או מזלג וכדומה. וכן ניתן להוסיף שמן ופתילה חדשה לכוסיות מבלי להוציא את הפתילה הישנה.
כה. אומרים שהחיינו בקידוש, נשים שברכו שהחיינו בהדלקת הנרות יש להסתפק אם יענו אמן, ונראה שיאמרו. ונשים שאין להם מנהג לא יאמרו שהחיינו בהדלקת נרות אלא בקידוש.

מלאכה במוצ"ש ליל יו"ט

כו. עשיית מלאכה המותרת ביום טוב כשחל במוצ"ש: אף לאחר צאת הכוכבים של שבת אין לעשות מלאכה עד שיאמר "ברוך המבדיל בין קודש לקודש". אולם אכילה אסורה עד לאחר הקידוש (משנ"ב רצו ס"ק ל"ו).

יקנה"ז

כז. עושים קידוש והבדלה על כוס אחד וסדר הברכות הם: "בורא פרי הגפן", "קידוש", "בורא מאורי האש", "הבדלה", "שהחיינו".
יש לדון בגדר "יקנה"ז שיש בו גם קידוש וגם הבדלה, איזה שם יש לו. דהנה מצאנו כמה חילוקי דינים בין קידוש להבדלה (ויבוארו להלן), ואם כן יש להסתפק שכיון ועושים קידוש והבדלה על אותו כוס, האם נידון אותו כקידוש או שנחשיבנו כהבדלה.
ונראה למעשה שיש לדון אותו כקידוש וכמו שעולה מבואר מדברי המ"ב (המובאים בסמוך).
ויש לגדר זה כמה השלכות להלכה:

[א]. הנהגים לשבת בקידוש ולעמוד בהבדלה: אומרים יקנה"ז בשיבה כיון שהוא נידון כקידוש ולא כהבדלה (משנ"ב רצו סק"כ, ובס' תעג סק"ג).
[ב]. נשים שותות מכוס יקנה"ז, אף שאינן שותות מכוס הבדלה.
[ג]. ביקנה"ז ממלאים את הכוס כמו בקידוש ואף שבהבדלה ממלאים את הכוס על כל גדותיו כדי שישפך, ביקנה"ז אין נוהגים כן מאחר והוא נידון כקידוש.
[ד]. אפשר לעשות יקנה"ז על פת כדין קידוש, ואף שאין מבדילים על הפת מכל מקום ביקנה"ז שעיקרו קידוש יכול לעשותו על הפת (ראה להלן בסמוך).

ויסוד הדבר שיקנה"ז נחשב לקידוש, נראה שיש ללמוד ממש"כ התוס' (פסחים קו ע"ב ד"ה מקדש) ונפסק בשו"ע (סי' רצו ס' ב) ובמשנ"ב (שם ס"ק י"ד) שאפשר לעשות יקנה"ז על הפת כדין קידוש אף על פי שאין מבדילים על הפת, וטעם הדבר משום שכיון שיש בו קידוש שיכול לעשותו על הפת אגב כן גם יכול להבדיל עליו. ומבואר מזה לכאורה שהקידוש עיקר שאם יקנה"ז היה לו חשיבות של הבדלה כמו קידוש לא היה מועיל על כך סברא של "אגב", ורק משום שההבדלה נטפלת לקידוש ביקנה"ז יש להבין סברת התוס' שההבדלה נטפלת גם לקידוש שעושהו על הפת.

אבוקה להבדלה

כח. בדין נר ההבדלה שעושים ביקנה"ז ליל יו"ט שחל במוצ"ש: הנה הדין ידוע שמצוה מן המובחר לברך בורא מאורי האש בהבדלה על אבוקה, ורק אם אין לו אבוקה, מברך על נר יחיד (שו"ע רצח ס"ב).
ויש לבאר כיצד לקיים את המצוה מן המובחר של אבוקה ביו"ט שחל במוצ"ש, דהנה הרבה נוהגים לעשות אבוקה ע"י חיבור של שתי נרות או של שני גפרורים, ולכאורה ביו"ט יש לחוש לכך מג' טעמים:
[א]. בשעה שמקרבים הנרות נמשך קצת מהחלב ויש לחוש בזה לגרם כיבוי (וחשש זה לא קיים בחיבור גפרורים זה לזה).
[ב]. עוד יש לחוש שהוא מוסיף הבערה שלא לצורך דשמה אין היתר ליצור אבוקה ביו"ט בשביל קיום מצוה מן המובחר, ומטעם זה גם אין לחבר ב' גפרורים זה לזה.
[ג]. יש לחוש בהפרדת הנרות או הגפרורים משום כיבוי בכך שממעט את אש האבוקה.
ולכן כדי לקיים את המצוה מן המובחר של אבוקה יש להדליק בנר הבדלה קטן, או ע"י נעיצת פתילה נוספת בנר קטן סמוך לפתילה הקיימת מערב שבת.
אם אין אבוקה מוכנה ידליק נר אחד במיוחד להבדלה ויברך עליו [וישאירונו דולק] ורבים נוהגים לברך על נרות החג [ללא אבוקה] ומי שמיקל לחבר שני נרות ולהפרידם יש לו על מה לסמוך.

6. אך בשו"ע סי' רצח ס"ב שאם אין אבוקה ידליק נר לצורך הבדלה חוץ מהנר המיוחד להאיר בבית וא"כ קשה איך מברכים על נרות החג וצ"ע

ברכת ישר כח
להרב רוני ליקר שליט"א
על סיועו בהדפסת הגליון

לתרומות והנצחות, להערות והארות, ולקבלת
העלון במייל ניתן ליצור קשר 052-7175517
a0527175517@gmail.com

ברכת ישר כח
להרב אריה שינפלד שליט"א
על סיועו בהדפסת הגליון